

SLEPÁ ULIČKA INSTITUCE NÁJEMNÍ DOMÁCÍ PÉČE /

ZUZANA UHDE

The impasse of the institution of hired domestic care

Abstract: The article focuses on analyzing the institution of hired domestic care in the context of global connections of social relations and changing social forms of care. In the first part, the author introduces the social context in which the market model of care and transnational care practices partake in forming the process of distorted emancipation. In the second part, she focuses on feminist contentions about the meaning and possibilities of transformation of the institution of hired domestic care. In the third part, a systematic analysis of this institution is presented, examining forms of relationships between the domestic worker and the employer with a reference to institutional conditions and employers' attitudes. With respect to the dimensions of personal/impersonal relationships and the degree of formalization of the relationship between the domestic worker and the employer, the author differentiates four major forms of relationships: paternalistic/maternalistic relationship, instrumental relationship, the relationship of contractual professionalization, and the relationship of personalism. These forms of relationships are connected with four possible attitudes towards domestic workers: subordination, fictive reification, valuation of achievement, and respect. On the basis of her analysis the author identifies drawbacks of the professionalization of hired domestic work and care as a solution to gender and social injustice emerging from this institution. At the end, the author outlines a public model of care as a starting point for a future exploration.

Key words: care, hired domestic work, distorted emancipation

Feministické autorky jako Nancy Fraser, Alison Jaggar, Arlie Hochschild či Hester Eisenstein dnes upozorňují na problematické přizpůsobení feministických požadavků racionalitě současného ekonomického uspořádání, jež podporuje proces sociální polarizace a individualistický konzumerismus. Ačkoli feminismus hlavního proudu poskytl tomuto přizpůsobení částečnou legitimizaci,¹ příčinu je nutné hledat v selektivním prosazení pouze dílčích feministických požadavků podle hlediska, zda byly, či nikoli, v souladu s potřebami socioekonomického systému při zachování stávajících mocenských hierarchií.

V následujícím článku se budu zabývat institucí nájemní domácí péče, konkrétně se zaměřím na nekvalifikovanou domácí práci a péči, a ponechám tedy stranou odbornou domácí zdravotní péči.² Instituce nájemní domácí péče představuje privátní formu péče, která ale nabourává hranice mezi domácností a trhem, což vnáší do těchto vztahů komplexní dynamiku. V současnosti je instituce nájemní domácí péče v rostoucí míře součástí transnacionálních praktik péče, kdy pečovatelku nebo pomocnici v domácnosti vykonává migrantka. Transnacionální praktiky péče tuto instituci zároveň zasazují do vztahů globálních sociálních nerovností. V první části nastíním kontext, ve kterém se tržní model péče a transnacionální praktiky péče podílejí na utváření procesu deformované emancipace. Ve druhé části se budu věnovat diskusím uvnitř feminismu ohledně významu a možností transformace instituce nájemní domácí péče. Ve třetí části podrobím tuto instituci systematické analýze a rozeberu jednotlivé formy vztahů mezi pomocnicí/pečovatelkou v domácnosti a zaměstnavateli/kami v závislosti na vnějších institucionálních podmínkách a po-

stoji zaměstnavatelů. Na základě tohoto rozboru ukážu nedostatky profesionalizace nájemní domácí práce a péče jako řešení genderových a sociálních nespravedlností přítomných v současné podobě této instituce. V závěru nastíním jako východisko veřejný model péče a současně své dosavadní rozboru vztáhnou k širšímu kontextu deformované emancipace.

Cesta k transnacionálním praktikám péče

V západních zemích byl ženám umožněn vstup na trh práce, který je dnes zásadně odlišný od předcházející kapitalistické formy trhu práce fordistického modelu převládajícího v těchto zemích po druhé světové válce, pro který byl charakteristický relativní sociální smír v podobě sociálního státu (Eisenstein 2010; LeFeuvre a kol. 2012). Po 20 letech transformace se dnes tato negativní proměna týká také postsocialistických zemí. Pro současný pracovní trh je charakteristický fenomén deformalizace a nárůst nejistoty, omezování sociálních opatření, negativní flexibilizace a zintenzivnění práce (Standing 1999; Boltansky, Chiapello 2007; Beck 2000; Sassen 2000). „Osvobození žen“ z domácích povinností se v tomto kontextu realizuje přesunutím péče a domácích prací na trh, což vedlo v podmínkách pozdního kapitalismu k vytvoření nízko placeného a nejistého sektoru péče. Přesunutím péče na trh se však péče nestala veřejnou, jak požadovalo feministické hnutí svým heslem „osobní je politické“, péče zůstala soukromou uvnitř privátní ekonomické sféry.³ Pokud zapojení do trhu práce není emancipační pro většinu zaměstnaných (mužů i žen), není zde důvod předpokládat, že začlenění reprodukčních aktivit do struktur institucionalizovaných činností na trhu prá-

ce povede jednoduše k emancipaci žen, což empiricky dokládají i výsledky genderového výzkumu (srov. LeFeuvre a kol. 2012). V praktické politice využívaný argument, že vytvoření nových pracovních míst v soukromém sektoru pečovatelských služeb otevře pracovní příležitosti většímu počtu žen a umožní tak jejich větší ekonomickou nezávislost, se ukazuje jako zavádějící právě v důsledku konstrukce pečovatelského sektoru jako druhořadého zaměstnání, pro který je v pozdně moderní společnosti stále více charakteristické zaměstnávání migrantek nebo dalších marginalizovaných skupin žen jako levné pracovní síly. Tento vývoj označují jako *deformovanou emancipaci*, která vede k sociální polarizaci a vytváření nových forem třídní a kulturní dělby práce mezi ženami. Zatímco pozastavená genderová revoluce⁴ poukazuje na přetrvávající genderovou dělbu práce a rigidní separaci soukromé a veřejné sféry, která byla v sociologických analýzách dokumentována dvojí zátěží žen, deformovaná emancipace poukazuje na procesy ztržení soukromého a podřízení ideje emancipace instrumentální racionalitě, která se prosazuje prostřednictvím tržních imperativů formovaných stávající strukturou vlastnictví. Deformovaná emancipace současně pojmenovává situaci, kdy je prosazování genderové rovnosti pro některé skupiny žen vnitřně spjato se strukturami globálních nerovností. Můžeme mluvit o pseudoemancipaci, jednotlivé procesy utvářející deformovanou emancipaci totiž v kontextu stávající mocensko-ekonomické struktury vlastnických vztahů ve svém důsledku reprodukuje tradiční genderovou dělbu práce, deformovaná emancipace tak zpětně blokuje i případné nové nastartování pozastavené genderové revoluce (viz Uhde 2012).⁵

Společenská forma péče je úzce provázána se strukturálními nerovnostmi, genderovými, ekonomickými, „rasové“-etnickými i národnostními. Domácí práce a péče tak fungují rovněž jako symbolické činnosti strukturující postavení jedinců ve společnosti. Obecně reprodukční práce nikdy nebyly v moderních společnostech plně začleněny mezi společensky oceňované činnosti. Při ustavování principu výkonu se vznikem moderní společnosti, na jehož základě měl být přínos aktérů pro společnost oceňován egalitárněji než v tradičních společnostech stojících na principu stavovské příslušnosti, byla současně institucionalizována distinkce mezi produktivní a reprodukční prací (viz Fraserová, Honneth 2004). Reprodukční práce byly vyloučeny ze sféry placené práce, a tudíž ze sféry peněžního ocenění, které se stalo dominantní formou ocenění v moderních společnostech. Boje za egalitární ocenění práce, které vyústily ve druhé polovině 20. století v rozvoj sociálního státu, se částečně pozitivně dotkly i ocenění reprodukčních prací, alespoň v některých rozvinutých zemích (srov. Ungerson 1997). Nikdy ale nedošlo k plnohodnotnému uznání reprodukčních prací odehrávajících se primárně v soukromé sféře rodiny. S odbouráváním sociálního státu se však začal rozpadat i tento „uznávající vztah harmonické nerovnosti“ (viz Gabriele Wagner cit. v Voswinkel 2007: 90). Nově nastartovaná

tendence privatizace služeb se funkčně setkala s již započatou emancipací žen a jejich odmítnutím limitovat svou roli na ženu v domácnosti, čímž vytvořila, při nedostatku veřejných zařízení péče, poptávku po těchto službách, jejichž tržní zajištění bylo obratem legislativně i ekonomicky podporováno. Umístění reprodukčních prací na spodních místech hierarchie zaměstnání ovšem zůstalo nezměněno a naopak bylo dále ztvrzeno proměnou principu společenského uznání, jehož mírou se reduktivně stává tržní zisk. Tato proměna vyloučila ze sféry společenského ocenění všechny neviditelné, „špinavé“ či „jednoduché“ práce včetně domácích prací a péče (srov. Honneth ed. 2007). Zatímco rozlišení produktivních a reprodukčních prací tvoří první vrstvu vzorce rozdělování společenského uznání, rozlišení práce, která zprostředkovává uznání reduktivně poměřované ziskem, a práce, která uznání nezprostředkovává, představuje v pozdně moderní kapitalistické společnosti druhou vrstvu tohoto vzorce. Deformovaná emancipace tak v sobě obsahuje paradox, ačkoli otevírá možnosti určitého finančního ohodnocení péče, uvádí do chodu dvojité zneuznání péče: jednak jako neproduktivní práce a jednak jako placené práce, která nemůže být zdrojem uznání, jež bylo redukováno na finanční úspěch.⁶

Vstup migrantek do této sféry byl nevyhnutelným důsledkem souhry těchto strukturálních nerovností. Transnacionální praktiky péče představují určité genderově specifické zrcadlové odvětví ke stavebním dělníkům, jejichž řady jsou v rozvinutých kapitalistických zemích významně obsazeny muži migranty. Stát v tom ale nefiguruje jako neutrální aktér. Migrační politiky jednotlivých států významně spoluručují postavení migrantek, které pracují jako pomocnice a pečovatelky v domácnosti. V pozadí tohoto procesu stojí pragmatická logika, neboť udržení nízkých nákladů na pomocnice/pečovatelky v domácnosti současně umožňuje další krácení veřejných výdajů na zajištění péče. Přestože řada rozvinutých států závisí na zahraniční pracovní síle pomocnic a pečovatelek v domácnosti pro zajištění potřeb péče, jejíž rozsah přesahuje možnosti individuálních rodin při neexistenci dostatečné podpory veřejných pečovatelských zařízení, ochrana práv pomocnic/pečovatelek v domácnosti je ve srovnání s jinými oblastmi práce nízká. V důsledku restriktivních migračních politik je v tomto sektoru rovněž vysoká míra nelegální migrace, v tomto režimu jsou migrantky ve větší míře zranitelné vůči vykořisťování a porušování lidských práv. Mezinárodní organizace práce dlouhodobě upozorňuje na nedostatečnou ochranu pomocnic/pečovatelek v domácnosti. *Úmluva o důstojné práci pro pracující v domácnosti* stanovující mezinárodní standardy pro důstojné pracovní podmínky pomocnic/pečovatelek v domácnosti byla odhlasována na 100. zasedání Mezinárodní konference práce v červnu 2011 a nyní ji čeká proces ratifikace v jednotlivých zemích (ILO 2011). Ustavení mezinárodních standardů domácí práce jako zaměstnání je výsledkem dlouhodobé snahy upozornit na porušování lidských práv pomocnic/pečovatelek v domácnosti a vyloučení práce

v prostoru soukromé domácnosti ze standardů pracovních práv. Přes nesporný pozitivní potenciál této úmluvy (z krátkodobé či střednědobé perspektivy) pro desítky milionů pomocnic a pečovatelek v domácnosti má ale profesionalizace instituce nájemní pomocnice/pečovatelky v domácnosti z dlouhodobého hlediska určitá úskalí, protože institucionálně přednastavuje cestu reprodukce instituce služebnosti v mezilidských vztazích v pozdně moderní společnosti.⁷

Restriktivní migrační politiky vytvářejí prostředí, ve kterém mohou individuální domácnosti profitovat z levné práce pomocnic/pečovatelek v domácnosti. Ačkoliv domácí práce a péče obecně v mnoha zemích představuje rychle rostoucí sektor neformálního i formálního zaměstnání rovněž pro lokální ženy, cizinky jsou stále více vyhledávány z důvodů nižší mzdy, kterou jim mohou zaměstnavatelé vyplácet. Jak uvádějí Ray a Qayum, „[d]omácnosti jednoduše nezrcadlí širší společenské nerovnosti, nýbrž jsou jejich konstitutivní součástí, která odráží a znovu utváří tyto nerovnosti“ (Ray, Qayum 2009: 199). Jednotlivé výzkumy, které sledují i postoje zaměstnavatelů/ek, uvádějí, že zaměstnavatelé využívají symbolicko-ekonomického nerovného postavení spíše neuvědoměle (srov. Lutz 2008; Búriková, Miller 2010). Zaměstnavatelé/ky své jednání často morálně legitimizují postojem, který navrhuji označit jako „soukromá charita“. Morální postoj soukromé charity je postaven na předpokladu, že cizinky potřebují zaměstnání, aby mohly finančně podporovat své rodiny v zemi původu. Zaměstnavatelé si takto ospravedňují svou účast na reprodukci a utváření globálních společenských nerovností. Migrace ale není svobodnou volbou těchto žen a odráží dlouhodobý vývoj globální ekonomiky, který způsobil rozpad státního veřejného sektoru v rozvojových a nejchudších zemích světa. Rozvinuté státy současně z tohoto vývoje disproporčně profitují jak prostřednictvím dováženého levného spotřebního zboží, tak prostřednictvím strukturálně vynucené migrace, která pro tyto státy představuje zdroj levné pracovní síly. Výzkumy migrace upozorňují, že v současnosti ekonomická migrace daleko převyšuje migraci politických i válečných uprchlíků (srov. Kofman a kol. 2000). Pokud pomocnice/pečovatelky v domácnosti aktivně neprotestují, k čemuž je vede existenční nouze či absence jiných možností, nemůže to být chápáno jako jejich souhlas s tímto uspořádáním. Stejně tak nelze jako souhlas s globálním řádem interpretovat to, že si některé pomocnice/pečovatelky v domácnosti osvojují pozitivní sebehodnocení jako podnikatelek, které zákazníkům prodávají určité služby. To je spíše snaha o ochranu osobní integrity než souhlas se statem quo globálního řádu, jak na to upozorňuje například Helma Lutz (Lutz 2008). Naopak pro většinu migrantek je zaměstnání pomocnice/pečovatelky v domácnosti přechodnou strategií, prvním stupněm je většinou zaměstnání spojené s ubytováním v rodině, dalším práce pro více rodin se samostatným bydlením, což poskytuje větší nezávislost na konkrétních zaměstnavatelích, a konečným cílem je najít si práci v jiné oblasti (B. Anderson 2000; Glenn 2010; Hondagneu-Sotelo 2001; Parreñas 2001 a další).

Dalšími aktéry, kteří se aktivně podílejí na podpoře transnacionálních praktik péče, jsou zprostředkovatelské agentury, které využily příležitosti na trhu a propojily poptávku po péči v bohatých zemích s poptávkou po migraci z chudých zemí.⁸ Podle Yeates většina těchto agentur pracuje na lokální úrovni, objevují se ale i nadnárodní agentury, které fungují prostřednictvím lokálních poboček napojených na licenční síť (srov. Yeates 2004, 2009). Fiona Williams k tomu uvádí, že v současné době je možné sledovat postupné ovládnutí „trhu péče“ velkými nadnárodními korporacemi, zejména v oblasti dlouhodobé péče o starší, ale i v oblasti péče o děti, což má za následek další podřizování standardu poskytované péče principům efektivity a zisku (Williams 2011). To, co na první pohled vypadá jako efektivní propojení poptávky a nabídky, je reálně využitím globálních nerovností za účelem zisku. Yeates k tomu dodává, že „[t]yto kanály často jednoduše nereagují na poptávku pracujících po vstupu na trh: aktivně formují a mobilizují pracovní migraci“ (Yeates 2004: 385). Yeates zároveň ukazuje, že se tyto zprostředkovatelské agentury v USA i v Evropě efektivně napojují na vládní programy podmiňující sociální zajištění zaměstnáním (tzv. work-to-welfare) a na „státně řízenou komercializaci společenské reprodukční práce“ (Yeates 2004: 384).

Feministické diskuse o instituci nájemní domácí péče

Současný vývoj v pozdně moderní kapitalistické společnosti se spíše ubírá cestou ztvrdnutí soukromé odpovědnosti za péči, která je realizována buď v rámci rodiny, anebo v rámci trhu. Tržní model péče může mít podobu soukromého pečovatelského zařízení, nebo nájemní domácí práce a péče. Evelyn Nakano Glenn dokládá, že v USA v posledních letech dochází k přesouvání finančních výdajů na zdravotní a pečovatelské služby z institucionální do domácí péče. Současně uvádí, že sektor nájemní domácí práce a péče (kvalifikované i nekvalifikované) je nejrychleji rostoucí oblastí trhu práce v USA, přičemž oficiální čísla jsou výrazně podhodnocená, protože nezachycují pečovatelky a pomocnice v domácnosti v šedé ekonomice (Glenn 2010: 174–175).

Obecně lze říci, že v nejzranitelnější pozici jsou pomocnice/pečovatelky v domácnosti, které bydlí v domácnosti svých zaměstnavatelů.⁹ Nicole Constable ve svém výzkumu v Hongkongu popisuje podobně jako autorky dalších výzkumů neformální pravidla, která pomocnice v domácnosti vystavují vše prostupující kontrole a regulaci každé jejich jednotlivé aktivity a chování. Podle ní jsou pomocnice, které bydlí v rodině zaměstnavatelů, prostřednictvím těchto praktik symbolického vylučování a dohledu zbavovány lidské důstojnosti a degradovány na pouhý nástroj naplnění potřeb zaměstnavatelů (Constable 2002). Určujícím faktorem je však právní status pomocnic a pečovatelek v domácnosti, zda se jedná o migrantku, nebo ne, s pracovním povolením, nebo ilegálně pobývajících v zemi, nebo pečovatelku se statutem au-pair. Instituce au-pair je v této skupině výjimečná zejména tím, že se jedná o uspořádání, které

není řízeno tržními normami a které umožňuje relativně dobrou vymahatelnost práv a ustavených závazků, i když některé autorky upozorňují na zhoršení v této oblasti, protože tržní zprostředkovatelské agentury neplní úlohu veřejného zastávce práv au-pair, nýbrž stojí na straně platících zákazníků (viz např. Hess 2000/2001). Na druhou stranu je ale od au-pair očekávána fyzicky i psychicky náročná práce za velmi nízkou odměnu, daleko pod hranicí minimální mzdy. Program au-pair je dostupný pouze občanům/kám některých států, přičemž do tohoto výběru se promítají ideologie „rasově“ etnických a národnostních hierarchií. Současně se proměňuje struktura au-pair, která odráží globální a regionální ekonomické nerovnosti (srov. Cox 2006; Hess 2000/2001; Widding Isaksen ed. 2010).¹⁰

Feministické badatelky se shodují na jednoznačném odmítnutí instituce nájemní domácí péče, pokud jde o případy nelegálních migrantek, které se mohou ocitnout až v pozici novodobých otrokyní (B. Anderson 2000; Cox 2006; Ehrenreich, Hochschild 2002; Hochschild 2008; Hondagneu-Sotelo 2001; Parreñas 2001; Tronto 2012). Spory ale nastávají v otázce, zda formalizace a profesionalizace tohoto institucionálního uspořádání může přinést významné změny a zajistit pomocnicím/pečovatelkám v domácnosti respekt a uznání.¹¹ Zatímco například Pierrette Hondagneu-Sotelo (2001), Gabrielle Meagher (2002) nebo Helma Lutz (2011) jsou zastánkyněmi formalizace zaměstnání pomocnice/pečovatelky v domácnosti jako řešení vykořisťování a podřízení, kterému je řada pomocnic/pečovatelek v domácnosti vystavena, a zrušení této instituce vidí jako nereálné, Shireen Ally (2009), Bridget Anderson (2000) nebo Raka Ray a Seemin Qayum (2009) poukazují na limity strategie formalizace placené domácí práce a na skutečnost, že tato instituce současně reprodukuje struktury sociálních a kulturních nerovností ve společnosti. Joan Tronto (2012) potom jde dále a formuluje argumenty, kterými zdůvodňuje odmítnutí instituce nájemní domácí péče. Podle autorek, které problematizují formalizaci placené domácí práce a péče, tato strategie ve společnosti reprodukuje genderovou dělbu práce a liberálně založené vyloučení péče z veřejné sféry. Shireen Ally ukazuje, že strategie formalizace nájemní domácí péče v Jihoafrické republice usnadnila odmítnutí veřejného zajištění péče a zafixovala status quo společenských nerovností: „Formalizace práv pro pomocnice/pečovatelky v domácnosti jako pracující upevnila jejich postavení v politické ekonomii reprodukční práce a omezila možnosti radikálnější redistribuce péče.“ (Ally 2009: 190) Podle Tronto je instituce pomocnice/pečovatelky v domácnosti nevyhnutelně nespravedlivá. Ačkoliv uznává, že nebezpečí vykořisťování a emocionální manipulace jsou podobné i v jiných tržně organizovaných pečovatelských profesích, kvůli odlišnému institucionálnímu uspořádání a na to navázaných očekáváních jsou tato nebezpečí podle jejího názoru vyšší, pokud je práce vykonávána v prostředí soukromé domácnosti zaměstnavatelů. Rovněž zdůrazňuje, že děti, které vyrůstají s pečovatelkou/pomocnicí

v domácnosti, jsou od počátku vtaženy do struktur kulturních a ekonomických nerovností ve společnosti a odmalička se učí, že mohou s lidmi zacházet jako s prostředky (Tronto 2012).¹²

Pronikání smluvních odosobněných vztahů do soukromí domácnosti se vyznačuje vnitřně rozpornou dynamikou. Jak zaměstnavatelé/ky, tak pomocnice/pečovatelky v domácnosti rozdílnými způsoby usilují o sladění těchto rozporuplných tendencí. Shireen Ally na základě svého výzkumu mezi pomocnicemi a pečovatelkami v domácnosti v Jihoafrické republice, Raka Ray a Seemin Qayum na základě svého výzkumu v Kalkatě v Indii i Pierrette Hondagneu-Sotelo na základě svého výzkumu v Los Angeles v USA ukazují, že právní formalizace není to, co pomocnice/pečovatelky v domácnosti primárně požadují. Smluvní profesionalizace, která by zajistila formalizaci instituce pomocnice/pečovatelky v domácnosti jako zaměstnání, především pomocnicím/pečovatelkám v domácnosti neposkytuje respekt a uznání jejich individuální subjektivity. Čistě neosobní instrumentalizovaný vztah je pro pomocnice/pečovatelky v domácnosti formou zneuznání. Ačkoli jim právně zabezpečené vztahy poskytují ve vztahu k zaměstnavatelům určitou ochranu, nenechávají jim současně prostor pro neformální vyjednávání, které mají pomocnice/pečovatelky v domácnosti k dispozici právě na základě toho, že se jedná o osobní a relativně intimní vztah, a které mohou strategicky využít. Podle Ally jsou si pomocnice/pečovatelky v domácnosti své ambivalentní pozice vědomy a preferují určitou distanci ve vztahu k zaměstnavatelům/kám, míru odosobnění vztahu chtějí mít ale ve svých rukou (Ally 2009: 113). Pečovatelky a pomocnice v domácnosti odmítají shovívavě benevolentní jednostranně intimní vztah a právní regulaci vnímají jako žádoucí, pokud jim ponechává dostatečný prostor a pokud právní regulace sleduje skutečně jejich zájmy a nezvyšuje pouze možnosti kontroly zaměstnavatele/ky nad jejich prací. V určité zjednodušené interpretaci je ale nerovný právní vztah právě to, co požadují zaměstnavatelé, kteří chtějí výkon práce kontrolovat a právně zabezpečit, zdráhají se ale pomocnicím/pečovatelkám v domácnosti přiznat veškerá pracovní práva, včetně adekvátní mzdy, nároku na dovolenou atd. Ze strany pomocnic a pečovatelek v domácnosti očekávají láskyplný a loajální vztah, sami ale preferují neosobní instrumentální vztahy. Na tento rozpor upozorňují i Raka Ray a Seemin Qayum (2009) na základě svého výzkumu v Kalkatě v Indii.

Hondagneu-Sotelo uvádí pořadí požadavků, které formulovala *Domestic Worker's Association of the Coalition of Humane Immigrant Rights of Los Angeles* (Hondagneu-Sotelo 2001: 217): 1. důstojnost, uznání individuální subjektivity; 2. férová mzda; 3. rovná práva; 4. odstranění sexuálního obtěžování; 5. přestávky a přijatelná pracovní doba; 6. zákaz dojíždění zbytků jídla; 7. nemocenské dávky; 8. placená dovolená; 9. zdravotní pojištění; 10. sociální pojištění; 11. vyřešení situace nelegálních migrantek; 12. uznání pomocnic/pečovatelek v domácnosti jako kvalifikovaných pracujících. Pro-

fesionalizace zde figuruje až na posledním místě. Rhacel Parreñas upozornila na to, že pomocnice/pečovatelky v domácnosti využívají intimity vztahu jednak k získání materiálních výhod, současně jim ale osobní vztah poskytuje uznání jako lidských bytostí. Rovněž podle Hondagneu-Sotelo pomocnice v domácnosti preferují osobní vztahy, ve kterých mohou ztvrdit uznání sebe samých jako osob, jejichž identita překračuje identitu pomocnice/pečovatelky v domácnosti. Osobní uznání ze strany zaměstnavatelů je podmínkou, aby se pro ně toto zaměstnání mohlo stát zdrojem důstojnosti (Hondagneu-Sotelo 2001: 195). To je pro ně důležité, protože do pečujících vztahů investují emoce a část své osobnosti. Podle Parreñas filipínské pomocnice a pečovatelky v domácnosti v Římě a Los Angeles, které zkoumala, interpretují neosobní vztahy jako zneuznání, „protože studenější zacházení v intimním prostoru soukromého domova je v rozporu s ustavenými normami interakcí mezi dalšími obyvateli domova a automaticky je označuje jako podřízené“ (Parreñas 2001: 182). Ačkoli si podle ní její výzkumné partnerky uvědomují iluzornost mýtu pomocnice v domácnosti „jako členky rodiny“, jako dobré zaměstnání chápou to, kde se k nim zaměstnavatelé/ky chovají jako k člence rodiny. Parreñas ale připouští, že přijímáním tohoto mýtu často zpětně posilují autoritu zaměstnavatelů/ek. Ally klade větší důraz než Parreñas na skutečnost, že tuto strategii manipulace intimity nelze vnímat jednoduše jako cestu, která posiluje postavení pomocnic/pečovatelek v domácnosti ve společnosti, neboť je významně limitována strukturálními nerovnostmi ve společnosti, jež tvoří rámec vztahu zaměstnavatele/ky a pomocnice/pečovatelky v domácnosti.

Otázkou ale zůstává, nakolik jsou formální a smluvní vztahy slučitelné s osobními vztahy uznání a vzájemného respektu mezi pomocnicí/pečovatelkou v domácnosti a zaměstnavatelkou/em v kontextu hlubších strukturálních ekonomických a kulturních nerovností. Specifické institucionální uspořádání této práce v soukromí domácnosti vyvolává diskomfort, neboť přítomnost cizí osoby v soukromé sféře rodiny nabourává interpretaci nukleární rodiny jaké prostoru intimity a romantické lásky.¹³ Tento diskomfort pak vede k mobilizaci ideologií třídní, „rasové“, etnické, národnostní i genderové nerovnosti. Řada autorek se soustředila na intimní dynamiku, ve které se pomocnice/pečovatelky v domácnosti musí pohybovat jako neviditelné a podřídit se každodenním rituálům, které mají za cíl kontinuální potvrzování jejich podřízeného postavení, od oddělení životních prostorů přes specifické komunikační praktiky po disciplinaci těla. Rollins (1985) v USA i Bridget Anderson (2000) v Evropě vidí v najímání pomocnice v domácnosti potvrzování třídního a kulturně nadřazeného postavení jejich zaměstnavatelů/ek. Toto vysvětlení ale zcela nepostihuje složitou dynamiku vztahu mezi nájemní pomocnicí/pečovatelkou v domácnosti a zaměstnavatelkou/kami, kteří si internalizovali ideály moderní společnosti, stojící na požadavku rovnosti a svobody. Tron-

to ve skutečnosti, že se tato práce odehrává v prostoru soukromé domácnosti, vidí hlavní překážku odstranění podřízení a vykořisťování. Podle ní ale zaměstnavatelé cítí vinu nebo znepokojení nad přítomností takto nerovných vztahů v prostoru soukromé sféry rodiny, což podle ní řeší buď vynucenou intimitou, nebo instrumentalizací a zneviditelněním pomocnice/pečovatelky v domácnosti jako lidské bytosti (Tronto 2012). Toto je i závěr Shireen Ally: „Zaměstnavatelé strategicky manipulují intimními a citovými vztahy nejen, aby zakryli skutečnost, že se jedná o placenou práci, ale také proto, aby zamlžili podstatné nerovnosti ve vztazích zaměstnávání v domácnosti pomocí symbolických pojmenování, zejména příbuzenství, které evokuje rovnost. Diskomfort plynoucí z nemožnosti oddělit pomocnice/pečovatelky v domácnosti od svých intimních osobních životů ale má za následek nejrůznější snahy o vytvoření a udržení sociální a fyzické distance, často prostřednictvím dehumanizujících praktik.“ (Ally 2009: 98)

Formy vztahů v instituci nájemní domácí péče

S ohledem na hlavní dimenze míry osobního vztahu a formalizace vztahu mezi pomocnicí/pečovatelkou v domácnosti a zaměstnavatelem/kou, rozlišuji ve své analýze čtyři hlavní formy vztahů: 1. paternalistický, resp. maternalistický vztah, 2. instrumentalizovaný vztah, 3. vztah smluvní profesionalizace, 4. vztah personalismu. Na tyto formy interakce jsou navázány čtyři možné přístupy k pomocnicím/pečovatelkám v domácnosti: 1. podřízenost, 2. fiktivní zvěcnění, 3. ocenění výkonu, 4. respekt (viz tab. 1). Dimenze osobního/neosobního přístupu poukazuje na uznání člověka nejen jako prostředku, ale i účelu pro sebe versus přístup k člověku pouze jako k prostředku. Dimenze neformálního/formálního vztahu odkazuje na míru právního zakončení, legalizace zaměstnaneckého statusu a smluvního vymezení náplně práce.

Tab. 1: Formy vztahů mezi zaměstnavatelkou a nájemní pomocnicí/pečovatelkou v domácnosti a přístupů k pomocnicím/pečovatelkám v domácnosti.

	Osobní	Neosobní
Neformální	paternalismus/ maternalismus	instrumentalizace
	podřízenost	fiktivní zvěcnění
Formální	personalismus	smluvní profesionalizace
	respekt	ocenění výkonu

Paternalistický vztah podřízenosti

První forma představuje paternalistický a maternalistický vztah mezi pomocnicemi/pečovatelkami v domácnosti a zaměstnavateli/kami, který je charakteristický pro tradiční kulturu služebnosti, v níž zaměstnavatelé k pomocnicí/pečovatelce v domácnosti přistupují jako k podřízené služebné. Paternalismus odkazuje na širší společenské struktury, které jsou reziduem feudální společnosti. Jde o ochránářský, ale kontrolní vztah předstírané dobročinnosti.

nosti, který vytváří iluzi vzájemnosti vztahu a loajality. Paternalismus je ale vztah ostré hierarchie, který pouze zdánlivě sleduje zájmy podřízené strany, a toto zdání je využito k vytvoření závazku a oddanosti podřízeného vůči nadřízenému. Paternalismus je rovněž spojován s hierarchickou strukturou patriarchální rodiny. Vzhledem k tomu, že ve vztahu mezi zaměstnavatelkou¹⁴ a pomocnicí/pečovatelkou v domácnosti se jedná téměř výlučně o vztahy mezi ženami, Judith Rollins používá pojem maternalismus (Rollins 1985: 173–203). Pro maternalismus je charakteristické podle ní to, že obě ženy zaujímají podřízené postavení ve společnosti na základě genderových struktur, v tomto vztahu je tudíž nutné využít třídní a kulturní nerovnosti, které mohou potvrdit nadřazený status zaměstnavatelky, která je v domácnosti za domácí práci a péči zodpovědná a tuto odpovědnost přesouvá na placenou domácí sílu. Tato víceúrovňová hierarchie se rovněž podílí na udržování nízkého statusu domácí práce a péče. Podle Rollins je maternalistický vztah formou vztahu dospělého k dítěti nebo člověka k domácímu mazlíčkovi: „Zatímco zaměstnavatelka typicky vytváří intimnější vztah k pomocnici v domácnosti než její mužský protějšek, nemělo by být toto interpretováno jako výraz toho, že oceňuje lidskou hodnotu pomocnice v domácnosti více než neosobnější zaměstnavatel. Její představy o pomocnici/pečovatelce v domácnosti nejsou odlišné, její styl a její potřeby ano.“ (Rollins 1985: 186)

Rollins i další autorky popsaly řadu praktik, které tento maternalistický vztah v každodenní interakci reprodukuje. Jedná se o formy oslovování, které pomocnici v domácnosti staví do role nedospělé a nesvéprávné bytosti, o formy kontroly nad jejím chováním a životem, obdarovávání nehodnotnými věcmi (starým oblečením, zbytky jídla atd.), poskytování povýšených rad. Tento maternalistický vztah mohou pomocnice/pečovatelky v domácnosti strategicky využít ve svůj prospěch, jak naznačuje Parreñas nebo Ally, nebo ho mohou vnímat jako nežádoucí, což Tronto nazývá vynucenou intimitou. Hondagneu-Sotelo uvádí, že maternalistický vztah je typičtější pro zaměstnavatelky, které spíše nepracují mimo domov a které se ztotožňují se svou rolí v domácnosti, od níž odvozují svoji identitu. Ženy v domácnosti se ve větší míře snaží udržet si kontrolu nad chodem domácnosti, což negativně dopadá na kvalitu pracovních podmínek pomocnice/pečovatelky v domácnosti. Potvrzuje to i závěry Rollins, podle které pomocnice v domácnosti preferují zaměstnavatelky, které nejsou v domácnosti přítomny v jejich pracovní době (Rollins 1985). Obdobné jsou závěry Constable, podle které je míra spokojenosti s prací závislá na možnosti samostatně rozhodovat o jednotlivých úkonech (Constable 2002). Pro zaměstnané zaměstnavatelky je dnes podle Hondagneu-Sotelo (2001) typičtější odosobnělý vztah.

Instrumentalizovaný vztah fiktivního zvěčnění

Druhá forma vztahu tedy odráží současný trend k více odosobněným vztahům zaměstnavatelek, které mají nedostatek

času a neztotožňují se s domácností jako se zdrojem osobní identity, což zaznamenala jak Pierrette Hondagneu-Sotelo (2001), tak Raka Ray a Seemin Qayum (2009). Autorky si všímají toho, že čím je větší statusový rozdíl mezi zaměstnavatelkou a pomocnicí/pečovatelkou v domácnosti, tím větší je tendence k odosobnělému vztahu. Pro neosobní a neformální vztah je charakteristická instrumentalizace, která může vést k zvěčnění pomocnice/pečovatelky v domácnosti. Řada autorek uvádí, že pomocnice/pečovatelky v domácnosti v těchto vztazích upozorňují na to, že je s nimi zacházeno jako s věcmi, s robotem, který má pouze vykonat svoji práci, a nikoho neobtěžovat svou přítomností. Požadavek být neviditelná pomocnice/pečovatelky v domácnosti interpretují jako zneuznání coby lidských bytostí. Toto zneuznání je legitimizováno strukturálními ekonomickými a kulturními nerovnostmi ve společnosti, které umožňují zvěčnění pomocnic/pečovatelek v domácnosti. Pokud zde ovšem mluvím o zvěčnění, nemám na mysli klasickou marxistickou definici. V tomto ohledu se ztotožňuji s Nancy Fraser, jež správně namítá, že klasická definice zvěčnění v sobě obsahuje konzervativní aspekt, který za účelem kritiky kapitalistického systému udržuje logiku podřízení žen (Fraser 1985). Na rozdíl od George Lukáče, který v návaznosti na Marxe identifikoval zdroje zvěčnění výhradně v ekonomické sféře (srov. Lukács 1975), feministická kritika zvěčnění by měla vzít v úvahu komplexní provázanost ekonomických a genderových struktur. Feministická kritika zvěčnění by tudíž neměla vylučovat veřejný model péče, jelikož pouhý transfer peněz nutně nemusí znamenat zvěčnění ani komodifikaci.¹⁵ Záleží rovněž na sociálních strukturách, institucionálních podmínkách a ideologiích, které určují společenskou formu péče. Pokud má koncept zvěčnění přispět k propracování kritiky strukturálních nerovností, včetně genderových, v pozdně kapitalistické společnosti, je třeba specifikovat společenské podmínky, které vyvolávají zvěčňující tendence ve společenských vztazích. Honnethova reformulace zvěčnění v rámci jeho teorie uznání je pro feministickou kritiku příhodnější. Honneth uvádí, že zvěčňující přístup vyvstává ve společenských vztazích vedených „souvztažnou souhrou jednodimenzionální praxe a souborem ideologických přesvědčení“ (Honneth 2008: 81).

Honneth definuje zvěčnění jako zapomenutí základního předepistemologického uznání druhých. Tvrdí, že zvěčnění „může být chápáno jako atrofovaná nebo deformovaná forma původnější a opravdové formy praxe, ve které lidské bytosti zaujímají empatický a angažovaný vztah k sobě samým a ke svému okolí“ (Honneth 2008: 27). Jeho cílem je navrhnout sociálně-ontologickou kritiku zvěčnění, která není založena na morálních nárocích. Zvěčnění podle něho zamlžuje zdroje naší identity a poznávání, které vycházejí z intersubjektivních a empaticky angažovaných vztahů s druhými (Honneth 2008: 56). Řečeno jinak, Honneth připisuje pozitivní momenty společenského vývoje bojům o intersubjektivní uznání. Tyto vztahy jsou narušeny zvěč-

něním v prvopočáteční rovině, když uměle vyloučíme, diskursivně nebo materiálně, některé lidi z celku humanity. Zvěčnění podle Honnetha tudíž předchází – ontologicky, ne nezbytně časově – normativním požadavkům rovnosti či uznání specifických individuálních charakteristik.

Honneth si nicméně uvědomuje skutečnost, že se takové úplné popření lidských vlastností vyskytuje pouze ve velmi zřídka případech, a rozlišuje proto mezi zvěčněním a fiktivním zvěčněním: „[F]iktivní zvěčnění – případy, v nichž je s druhými zacházeno, *jako by* byli pouhé věci – je nedílnou součástí některých vystupňovanějších forem lidského jednání. ... je nám známo mnoho situací, ve kterých se zdá, že druhý je pouhým objektem, se kterým může být zacházeno podle libosti, tyto formy zvěčnění mají ale svůj impuls ve skutečnosti, že pod povrchem jsme si stále vědomi ontologického rozdílu mezi osobou a věcí.“ A pokračuje: „Toto jednání by se muselo stát trvalou běžnou praxí, neboť pouze taková habitualizace má moc později vyřadit předcházející vztah uznání.“ (Honneth 2008: 157) Ačkoliv tedy ve většině situací si jsme stále vědomi lidských vlastností druhých, určité podmínky mohou překrýt vztah původního uznání do té míry, že se stává *jakoby* ztraceným v řetězci rutinních a navykých praktik, které nevyžadují naše aktivní ospravedlnění. Honneth uvádí otroctví nebo obchod s lidmi jako příklady skutečného zvěčnění, zabíjení válečných nepřátel mu slouží jako příklad fiktivního zvěčnění – váleční nepřátelé jsou zabíjeni právě proto, že lidé jsou schopni jednání, které je interpretováno jako hrozba. Jako příklad fiktivního zvěčnění naznačuje také pornografii. Honneth tedy rozšiřuje a zobecňuje koncept zvěčnění nad rámec pouze ekonomických vztahů, které představují jednu ze sfér, v nichž může docházet ke zvěčnění, ovšem v souhrě s kulturními ideologickými faktory.

V neformálních a neosobních vztazích v instituci nájemní domácí péče identifikují strukturální tendence k fiktivnímu zvěčnění v honnethovském smyslu. V této formě vztahu pomocnice/pečovatelky v domácnosti nejsou pouze materiálně a emocionálně vykořisťovány, současně je s nimi zacházeno vysoce instrumentálně jako s prostředkem pro naplnění potřeb druhých, jejich život mimo domácnost zaměstnavatelky často není vůbec brán v potaz. Zároveň platí, že jejich přítomnost v soukromé domácnosti je ospravedlňována ideologickým přesvědčením o jejich méněcennosti a podřízenosti. V situaci neosobních a neformálních vztahů jsou tak běžnou praxí obě podmínky vzniku zvěčňujícího postoje – instrumentální jednorozměrná praxe a ideologická legitimizace nadvlády a podřízenosti.

Profesionalizované ocenění výkonu

Ačkoli podle Honnetha smluvní vztahy zamezují zvěčnění, připomíná rovněž, že pokud je jedné ze smluvních stran strukturálně znemožněno vymáhání práv zakotvených ve smlouvě, může to vyvolat vznik zvěčňujícího postoje. Specificky pro migrantky tedy rovněž třetí forma neosobního formálního vztahu představuje riziko zvěčnění, protože je-

jich možnost vymáhání smluvních závazků je fakticky kvůli navázání povolení k pobytu v zemi na konkrétní pracovní místo strukturálně značně omezena. Možnosti zlepšení situace nájemních pomocnic/pečovatelek v domácnosti, ať už se jedná o migrantky či nikoli, řada autorek přesto vidí ve smluvní profesionalizaci pomocnice/pečovatelky v domácnosti jako profese (Hondagneu-Sotelo 2001; Meagher 2002; Lutz 2011). Podle Hondagneu-Sotelo je příčinou problémů spojených specificky s nájemní domácí péčí skutečnost, že na tuto instituci není nahlíženo jako na skutečné zaměstnání a že pomocnice/pečovatelky v domácnosti nemají ve společnosti rovná práva. Smluvní profesionalizaci zdůvodňuje pragmaticky tím, že „bez zásadní restrukturalizace společnosti“ tato forma práce bude stále „nejen jeden z nejlepších zdrojů zaměstnání pro mnoho Latinoameričanek a Karibek, ale i nutností pro mnoho rodin, které je zaměstnávají“ (Hondagneu-Sotelo 2001: 210). Naproti tomu Shireen Ally upozorňuje, že formalizace instituce nájemní domácí péče jako profese jakoukoli zásadní restrukturalizaci společnosti blokuje: „... snaha proměnit ‚služebné‘ v pracující prostřednictvím liberálních demokratických práv, namísto snahy o posílení postavení pomocnic v domácnosti jako sociální třídy, usnadnila konzervativní režim péče v zemi.“ Stát v Jihoafrické republice tak „upevnil sociální stratifikaci“ (Ally 2009: 16).

Smluvní profesionalizace instituce nájemní domácí péče z dlouhodobého hlediska reprodukuje současné nespravedlnosti a fixuje status quo genderové dělby práce. Nicméně na rozdíl od Hondagneu-Sotelu jsem přesvědčena, že i samotná realizace tohoto kroku je bez hluboké restrukturalizace společnosti nepravděpodobná. Za prvé, jak upozorňuje Bridget Anderson, profesionalizace je drahá (srov. B. Anderson 2000). Posílení autonomie, práv, sociálního zabezpečení a zvýšení mzdy pomocnic/pečovatelek v domácnosti by pravděpodobně vedlo ke snížení poptávky, protože by si už domácnosti středních tříd nemohly dovolit najímat pomocnici/pečovatelku v domácnosti. Zvyšování práv marginalizovaných skupin by tak vedlo k hlasitějšímu vyjádření požadavků na podporu veřejného modelu péče. Za druhé, jak jsem se již zmínila, čistě formální neosobní smluvní vztahy jsou v rozporu s prostředím soukromé domácnosti, a proto ani nepředstavují primární preferenci pomocnic/pečovatelek v domácnosti, pro které toto uspořádání znamená pouze instrumentální ocenění výkonu. Rozpor neosobních vztahů v osobním prostoru domácnosti pak z instrumentálního ocenění výkonu činí zneuznání jejich individuální subjektivity. Za třetí, smluvní profesionalizace znamená pouze velmi limitovaný pokrok pro migrantky, jejichž možnosti vymáhat smluvní závazky jsou v důsledku nastavení migračních politik značně omezené. Změna těchto komplexních politik by však vyžadovala proměnu vztahů v rámci globálního řádu. Bez zásadní restrukturalizace představuje tudíž tato forma, jak již bylo řečeno, pro migrantky rovněž riziko zvěčnění.

Pokud je náplní zaměstnání pouze úklid a další domácí práce, určitou možnost profesionalizace vidí některé au-

torky ve zprostředkovatelských agenturách, jak to uvádí Meagher (2002). Gabrielle Meagher, která se zabývala jednotlivými argumenty proti komodifikaci domácích prací v prostředí soukromé domácnosti, ovšem separovaně od péče, vidí rozdíl mezi přijatelnou a nepřijatelnou komodifikací domácích prací v rozdílu mezi „smlouvou na služby“ a „smlouvou o poskytování služeb“. Zatímco první forma, která vyžaduje smluvní vymezení kontraktovaných činností, je podle ní přijatelná, druhou formu, která je postavena na smluvním vymezení vztahu k osobě poskytující služby, bychom měli podle ní odmítnout (Meagher 2002: 60). Kritika komodifikace a zvěcnění je tedy podle Meagher neopodstatněná v případě smluvního vymezení výkonu konkrétních činností, tj. smlouvy na služby. To je podle Meagher rovněž tendence, kterou se ubírá trh se službami s domácími pracemi, kde je v rostoucí míře vztah ke spotřebitelům zajištěn zprostředkující agenturou, která v ideálním případě může zajistit důstojné podmínky pro pomocnice v domácnosti bez ohledu na to, že je tato práce vykonávána v soukromé domácnosti. Nicméně toto uspořádání neřeší problém reprodukce nespravedlivých společenských struktur, v nichž jsou domácí práce systematicky charakterizovány jako podřadné práce pro určitou třídně, etnicky či národnostně vymezenou skupinu žen.

Ani tato možnost tudíž neznamená automaticky zlepšení statusu pomocnic v domácnosti kvůli strukturálním nerovnostem ve společnosti a kvůli negativní flexibilizaci a nárůstu nejistoty práce v pozdně kapitalistické společnosti, což se týká i pomocnic v domácnosti „na volné noze“. Zprostředkovatelské agentury sice mohou zmírnit bezbrannost pomocnic v domácnosti ve vztahu vůči privátním zaměstnavatelkám, vystavují je ale jiným tlakům. Barbara Ehrenreich (2002) upozorňuje na minimalizaci mzdy, intenzivní taylorizaci práce (disciplinaci a přesně předepsaný pracovní postup) a eliminaci závazků spojených s pracovní smlouvou (prostřednictvím najímání zaměstnanců na jednotlivé úkoly či na omezenou dobu), které z této formy agenturní práce vytvářejí vykořisťující práci. Pozorování Ehrenreich tudíž zpochybňuje tvrzení Meagher. Raka Ray a Seemin Qayum rovněž docházejí k závěru, že „pokud bude osobní ze vztahů domácí práce odstraněno, domácí práce potom může připomínat jednodušší formu vykořisťování v kapitalistické ekonomice“ (Ray, Qayum 2009: 193).¹⁶ Pouhé nahrazení emocionálních vztahů odosobnělou smlouvou je tudíž nedostatečné a může paradoxně pomocnice/pečovatelky v domácnosti připravit o možnost neformálního vyjednávání, které jim dává alespoň nějakou moc.

Pokud je však náplní zaměstnání i péče, odstranění osobních intimních vztahů je v prostoru soukromé domácnosti nemožné. Ally uvádí, že „[a]mbivalence intimacy v placené domácí práci problematizuje předpoklad, že placená domácí práce je forma práce jako každá jiná. Intimní charakter a umístění práce, rozpor intimacy a distance, diskomfort citů a možnost, že jak pracovnice, tak zaměstnavatelé budou ambivalentně prožívat city i bezcitnost ve vzájemných

vztazích, omezují formalizaci této práce podle vzoru jiné práce.“ (Ally 2009: 116) Hondagneu-Sotelo, která jednoznačně zastává cestu smluvní profesionalizace, proto chce tyto formální vztahy zkombinovat s osobním přístupem. Vypůjčuji si zde její termín pro tyto vztahy, které označuje jako *personalismus*.

Personalistický vztah respektu

Čtvrtou formu představuje tedy vztah *personalismu*, který v sobě slučuje jak smluvně vymezené zaměstnanecké vztahy, tak osobní přístup k pomocnicím a pečovatelkám v domácnosti. Tato forma představuje potenciálně uspořádání, ve kterém by zaměstnavatelky dostaly dobrou péči a kvalitní práci, a pomocnice/pečovatelky v domácnosti by získaly respekt ve smyslu ocenění své práce i uznání jako lidských bytostí. To ale předpokládá rovnost ve vztahu, což je podle Ray a Qayum v současných podmínkách iluzorní: „Egalitární zacházení s pečovatelkami, které by mohlo pomoci docílit jak požadované dobré péče, tak smluvního vztahu, zůstává stále mimo rámec představitosti zaměstnavatelů v Kalkatě.“ (Ray, Qayum 2003: 544) Ray a Qayum mluví o zaměstnavatelích v Kalkatě, řada dalších výzkumů ale ukazuje, že egalitární přístup je nepředstavitelný pro zaměstnavatele i jinde, včetně Evropy (viz B. Anderson 2000). Problémem není pouze to, že si vyšší třídy nedokážou představit situaci, v níž by zacházely s pomocnicemi/pečovatelkami v domácnosti jako se sobě rovnými kvůli internalizovaným třídním očekáváním a kulturním hierarchiím, situace, kdy někdo vykonává domácí práce pro druhého, problematizuje moderní ideál rovnosti i ve společnostech se silnějším egalitárním étosem (viz Widding Isaksen 2010). Domácí práce podobně symbolicky působí ve vztazích mužů a žen i ve vztazích pomocnic v domácnosti a zaměstnavatelů. Rovnoprávný vztah mezi pomocnicí/pečovatelkou v domácnosti a zaměstnavatelem by byl tudíž podmíněn novým vymezením vztahu mezi soukromou a veřejnou sférou, redefinicí kulturních norem intimacy a reinterpretací genderové dělby práce a na ni navázaných vzorců ocenění.¹⁷ Zatímco podle Bridget Anderson jsou naturalizovaná genderová ideologie a profesionalizace domácí práce a péče vnitřně v rozporu (B. Anderson 2001: 169), podle mého názoru to platí pouze v partikulární konstelaci *personalismu*. Zcela rovnoprávné, smluvně zajištěné, přitom však osobní vztahy v instituci nájemní domácí péče nejsou slučitelné s biologizující ideologií péče a domácí práce jako femininních činností. Podíváme-li se detailně na různé konstelace vztahů, které však Bridget Anderson nerozlišuje, samotná smluvní profesionalizace, jež nepředpokládá ani osobní, ani rovné vztahy, ještě není s naturalizovanou genderovou ideologií v rozporu. Naturalizovaná genderová ideologie je se samotnou profesionalizací v souladu právě díky třídní a kulturní hierarchii mezi zaměstnavatelkou a pomocnicí v domácnosti, profesionalizace zde totiž předpokládá získání třídně a kulturně definovaných schopností a znalostí, nikoli nutně schopností definovaných genderově, které tak stále mohou být vnímány jako „přirozené ženské schopnosti“. Tento rozpor mezi na-

turalizovanou genderovou ideologií a profesionalizací domácí práce a péče se objevuje pouze v konstelaci, ve které by rovnoprávné, smluvně zabezpečené vztahy zrušily „rasově“-etnickou a třídní hierarchii.¹⁸ Současně tudíž platí, že bez egalitárních společenských podmínek instituce nájemní domácí péče nepovede k přehodnocení genderových vzorců symbolického a materiálního ocenění péče a domácích prací. Hondagneu-Sotelo (2001) rozlišuje ještě pragmatický personalistický vztah, který je podle ní charakteristický pro přístup zaměstnané zaměstnavatelky k pomocnici/pečovatelce v domácnosti, pokud její práce zahrnuje i péči o děti. Zaměstnavatelky podle ní vnímají určitou míru osobního kontaktu jako nezbytnou pro zajištění kvalitní péče podle jejich představ.¹⁹ Tento vztah ale rovněž nevede k vytvoření egalitárního vztahu a podmínek pro vzájemný respekt.

Závěrem: směřování k veřejnému modelu péče

Jak jsem zde ukázala, ani jedna ze čtyř forem vztahů v rámci instituce nájemní domácí péče nenaplnuje požadavek rovnoprávného vztahu mezi zaměstnavateli/kami a pomocnicemi/pečovatelkami v domácnosti. Osobní a neformální vztahy se vyznačují paternalistickým a maternalistickým vztahem, který vytváří podřízené postavení pomocnice/pečovatelky v domácnosti, neosobní a neformální vztahy vedou k vytvoření instrumentalizovaného vztahu, který vytváří podmínky pro fiktivní zvěcnění pomocnic/pečovatelek v domácnosti, neosobní a formální vztahy vytvářejí podmínky smluvní profesionalizace, vedou ale pouze k odosobnělému ocenění výkonu, který je v pozdně moderní společnosti reduktivně poměřován mírou tržního zisku a nemůže poskytovat pomocnicím/pečovatelkám v domácnosti adekvátní symbolické ani materiální uznání. A nakonec osobní a formální vztahy, které umožňují vztah personalismu a potenciálně poskytují pomocnicím/pečovatelkám v domácnosti plnohodnotný respekt, vyžadují ke svému naplnění egalitární společenské klima i reálné podmínky rovnosti. Ani v tomto posledním případě tak nejsou skutečně rovnoprávné, smluvně zabezpečené a osobní vztahy v rámci instituce nájemní domácí péče bez dalších zásadních systémových změn uskutečnitelné. Takto hluboké systémové změny by pravděpodobně vedly ke zrušení instituce nájemní domácí péče jako takové. Instituce nájemní domácí péče představuje slepou uličku pro feministické úsilí o emancipaci všech žen.

Tato kritika v sobě však nezahrnuje idealizaci tradičního uspořádání genderových vztahů, v nichž je péče z větší části neplacená a společensky nedostatečně oceněna. V moderní společnosti, ve které se peněžní směna stala určující formou společenských vztahů, vede idealizace vztahů péče mimo peněžní systém k zastírání vykořisťování. Peněžní směna ovšem není totožná s komodifikací péče. Proměna společenské formy péče a pronikání péče do společenské sféry upozorňuje na proměňující se formulace požadavků uznání péče nad rámce primárních vztahů v rodině. Ve společnosti tudíž vznikají požadavky společenské

ocenění péče mimo soukromou sféru, které však princip výkonu ovládaný tržními hodnotami nemůže naplnit. Iris M. Young interpretuje současné proměny péče, které lze popsat jako pronikání péče do společenské sféry, jako projev úsilí o redefinici společenského ocenění a zpochybnění platnosti principu výkonu (Young 2007). Podle ní ocenění péče prostřednictvím principu výkonu, který je kritériem uznání ve vztazích na trhu práce, nenaplnuje požadavky uznání ve vztazích péče, respektive vede ke zploštění uznání na peněžní ekvivalent. „Náležitě ocenit ty, kteří pečují,“ podle ní „vyžaduje oddělit ocenění od principu výkonu.“ (Young 2007: 210)

Jak upozorňuje Williams, v protikladu k tržnímu modelu péče veřejný model péče sice automaticky nezaručuje spravedlivé uspořádání a současně kvalitní péči, na rozdíl od tržního modelu péče je ale základem pro naplnění feministické ideje emancipace (Williams 2011). Na rozdíl od instituce nájemní domácí péče nejsou genderově, třídně i kulturně egalitární vztahy s veřejným modelem péče vnitřně v rozporu. Navíc materiální i emocionální dostupnost péče pro všechny vyžaduje systém veřejného zajištění péče, který zahrnuje potřeby péče i nižších sociálních tříd. Joan Tronto ukazuje, že pozorná, empatická a osobní péče je slučitelná s institucionální péčí, ovšem mimo rámec trhu, a formuluje principy takové instituce. Jak uvádí, „uspokojení spotřebitelů nemusí být totéž jako adekvátní poskytnutí péče“ (Tronto 2010). Instituce zajišťující péči podle těchto principů současně nezabývají osoby, o které je pečováno, či jejich příbuzné možnosti participace a rozhodování o poskytnuté péči.

Veřejný model péče ovšem není totožný se současnou podporou tržně orientovaných pečovatelských zařízení prostřednictvím daňových odpočtů a příspěvků na „nákup“ péče na trhu. Tržní normy vztahů, které vedou ke komodifikaci, se řídí odlišnými principy efektivity a zisku, které nejsou slučitelné s normami péče. Tržní model péče nejen kolonizuje vztahy péče imperativy trhu, ale také zasazuje péči do nespravedlivých společenských struktur, ve kterých je péče poskytována na základě vlastnictví zdrojů, nikoliv na základě potřeb. Tržní model péče je ve stávající mocensko-ekonomické struktuře vlastnických vztahů hybatelem deformované emancipace, která vytváří novou kulturní a třídní dělbu práce mezi jednotlivými skupinami žen v globálním rámci, současně ale také reprodukuje stávající sociální nerovnosti a fixuje tradiční genderovou dělbu práce, jež stojí v pozadí pozastavené genderové revoluce.

Veřejný model péče, který by dostal požadavku feministické teze „osobní je politické“, musí stát mimo tržní vztahy privátní ekonomiky. Veřejná péče může mít podobu kolektivně vlastněné participativně organizované instituce, státní či neziskové instituce, dobrovolné komunitní péče či zaměstnaneckého poměru ve veřejném sektoru bez kamenné instituce.²⁰ I v těchto potenciálně sociálně spravedlivých uspořádáních je však zapotřebí problematizovat genderovou předpojatost a usilovat o dostatečné ocenění péče relativně k jiným činnostem ve společnosti. Jinak řečeno,

veřejný model péče může v součinnosti se systémovými změnami v dalších sférách společnosti přispět ke zvrácení procesu deformované emancipace. Bude však ještě zapotřebí rozhybat soukolí pozastavené genderové revoluce.

Literatura

- Ally, S. 2009. *From Servants to Workers. South African Domestic Workers and the Democratic State*. Ithaca: Cornell University Press.
- Anderson, B. 2000. *Doing the Dirty Work. The Global Politics of Domestic Labor*. London & New York: Zed Books.
- Anderson, E. 1993. *Value in Ethics and Economics*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Beck, U. 2000. *The Brave New World of Work*. New York: Polity Press.
- Boltanski, L., Chiapello, E. 2007. *The New Spirit of Capitalism*. London, New York: Verso.
- Búriková, Z., Miller, D. 2010. *Au Pair*. Cambridge: Polity Press.
- Cohen, G. A. 2006. *Iluze liberální spravedlnosti*. Praha: Filosofia.
- Constable, N. 2002. „Filipina Workers in Hong Kong Homes: Household Rules and Relations.“ Pp. 115–141 in Ehrenreich, B., Hochschild, A. R. (eds.). *Global Woman. Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. New York: A Metropolitan/OWL Book.
- Cox, R. 2006. *The Servant Problem. Domestic Employment in a Global Economy*. London, New York: I. B. Tauris.
- Ehrenreich, B. 2002. „Maid to Order.“ Pp. 85–103 in Ehrenreich, B., Hochschild, A. R. (eds.). *Global Woman. Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. New York: A Metropolitan/OWL Book.
- Ehrenreich, B., Hochschild, A. R. (eds.). 2002. *Global Woman. Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. New York: A Metropolitan/OWL Book.
- Eisenstein, H. 2010. *Feminism Seduced: How Global Elites Use Women's Labor and Ideas to Exploit the World*. Boulder, London: Paradigm Publishers.
- England, P. 2011. „Genderová revoluce. Nerovnoměrná a zastavená.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 12, č. 1: 54–62.
- Fraser, N. 1985. „What's Critical About Critical Theory: The Case of Habermas and Gender.“ *New German Critique*, č. 35: 97–131.
- Fraser, N. 2009. „Feminismus, kapitalismus a lest dějin.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 10, č. 2: 1–9.
- Fraserová, N., Honneth, A. 2004. *Přerozdělování nebo uznání?* Praha: Filosofia.
- Glenn, E. N. 2010. *Forced to Care. Coercion and Caregiving in America*. London, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hess, S. 2000/2001. „Au-pairstvo: migrační strategie mladých žien zo Slovenska.“ *Aspekt*, č.2/2000–1/2001: 265–271.
- Hochschild, A. R. 1989. *The Second Shift*. New York: Avon Books.
- Hochschild, A. R. 2003. *The Commercialization of Intimate Life. Notes from Home and Work*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Hochschild, A. R. 2008. „Láska a zlato. Globální řetězce péče.“ Pp. 107–128 in Hrubec, M. a kol. *Sociální kritika v éře globalizace. Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. Praha: Filosofia.
- Hondagneu-Sotelo, P. 2001. *Doméstica. Immigrant Workers Cleaning and Caring in the Shadows of Affluence*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Honneth, A. (ed.). 2007. *Zbavovat se svéprávnosti. Paradoxy současného kapitalismu*. Praha: Filosofia.
- Honneth, A. 2008. *Reification: A New Look at an Old Idea*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- ILO. 2011. *Convention Concerning Decent Work for Domestic Workers*. [online]. [cit. 28. 6. 2011]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_157836.pdf>.
- Jaggar, A. M. 2010. „Zachraňte Aminu': Globální spravedlnosti pro ženy a interkulturní dialog.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 11, č. 1: 3–16.
- Kofman, E., Phiacklea, A., Raghuram, P., Sales, R. 2000. *Gender and International Migration in Europe. Employment, Welfare and Politics*. London: Routledge.
- Křištofová, L. 2011. „Au-pair ako inštitucionálny problém.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 12, č. 1: 82–87.
- LeFeuvre, N. a kol. 2012. „Remaking Economic Citizenship in Multicultural Europe. In Halsaa, B., Roseneil, S., Sümer, S. (eds.). *Remaking Citizenship in Multicultural Europe. Women's Movements, Gender and Diversity*. Houndmills, New York: Palgrave Macmillan, v tisku.
- Lukács, G. 1975. *History and Class Consciousness. Studies in Marxist Dialectics*. Cambridge: MIT Press.
- Lutz, H. 2008. „When Home Becomes a Workplace: Domestic Work as as Ordinary Job in Germany?“ Pp. 43–60 in Lutz, H. (ed.). *Migration and Domestic Work. A European Perspective on a Global Theme*. Burlington: Ashgate Publishing.
- Lutz, H. 2011. *The New Maids: Transnational Women and the Care Economy*. London: ZED Books.
- Meagher, G. 2002. „Is It Wrong To Pay For Housework?“ *Hypatia*, Vol. 17, No. 2: 52–66.
- Parreñas, R. S. 2001. *Servants of Globalization. Women, Migration, and Domestic Work*. Stanford: Stanford University Press.
- Ray, R., Qayum, S. 2003. „Grappling with modernity. India's respectable classes and the culture of domestic servitude.“ *Ethnography*, Vol. 4., No. 4.: 520–555.
- Ray, R., Qayum, S. 2009. *Cultures of Servitude. Modernity, Domesticity, and Class in India*. Stanford: Stanford University Press.
- Rollins, J. 1985. *Between Women: Domesticity and Their Employers*. Philadelphia: Temple University Press.
- Sassen, S. 2000. *Cities in a World Economy*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

- Standing, G. 1999. „Global Feminization Through Flexible Labor: A Theme Revisited.“ *World Development*, Vol. 27, No. 3: 583–602.
- Tronto, J. C. 2010. „Creating Caring Institutions: Politics, Plurality, and Purpose.“ *Ethics and Social Welfare*, Vol. 4, No. 2: 158–171.
- Tronto, J. C. 2012. „Problém „chůvy“ ve feminismu.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 13, č. 1: 3–11.
- Uhde, Z. 2012. „Autoritářství trhu: kritická diagnóza deformované emancipace žen.“ *Filosofický časopis*, roč. 60, č. 1: 55–76.
- Ungerson, C. 1997. „Social Politics and the Commodification of Care.“ *Social Politics*, Vol. 4, No. 3: 362–381.
- Voswinkel, S. 2007. „Obdiv bez ocenění? Paradoxy uznání dvojnásobně subjektivizované práce.“ Pp. 79–113 in Honneth, A. (ed.). *Zbavovat se svéprávnosti. Paradoxy současného kapitalismu*. Praha: Filosofia.
- Widding Isaksen, L. (ed.). 2010. *Global Care Work. Gender and Migration in Nordic Societies*. Lund: Nordic Academic Press.
- Williams, F. 2011. „Towards a Transnational Analysis of the Political Economy of Care.“ Pp. 21–38 in Mahon, R., Robinson, F. (eds.). *Feminist Ethics and Social Policy Towards a New Global Political Economy of Care*. Vancouver: UBC Press.
- Yeates, N. 2004. „Global Care Chains. Critical Reflections and Lines of Enquiry.“ *International Feminist Journal of Politics*, Vol 6, No. 3: 369–391.
- Yeates, N. 2009. *Globalizing Care Economies and Migrant Workers*. Basingstoke: Macmillan.
- Young, I. M. 2007. „Recognition of Love’s Labor. Considering Axel Honneth’s Feminism.“ Pp. 189–212 in van den Brink, B., Owen, D. (eds.). *Recognition and power. Axel Honneth and the Tradition of Critical Social Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Poznámky

- 1** Nancy Fraser a Alison Jaggar konkrétně dílí příčinu spatřují v tom, že se uvnitř feminismu, zejména feminismu hlavního proudu, přestala uplatňovat důsledná kritika jak kulturněpolitického řádu, tak současně politické ekonomie. Problém spatřují také v přijetí dominantního ideálu atomizovaného individualismu (viz Fraser 2009; Jaggar 2010; srov. Hochschild 2003; Eisenstein 2010; England 2011).
- 2** Článek byl vypracován s podporou výzkumného projektu financovaného GA ČR „Proměny forem a uspořádání partnerského a rodinného života z hlediska konceptu životních drah“ (č. P404/10/0021) a s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378025.
- 3** Východiskem teze „osobní je politické“ je přesvědčení, že problémy, které zažívají jednotlivé ženy, nemají soukromé řešení, a příčiny útlaku a podřízení žen je nutné identifikovat v institucionální struktuře fungování společnosti. Na soukromé problémy a záležitosti, včetně péče, by mělo být nově nahlédnuto jako na problémy politické veřejnosti a otázky spravedlnosti. Cohen tento feministický princip zobecnil a uvádí, že klíčový politický princip feministické-

ho požadavku osobního jako politického tkví v poznání, „že volby, které nejsou regulovány zákonem, spadají do kompetenční sféry spravedlnosti“ (Cohen 2006: 99).

4 Termín pozastavená genderová revoluce (*stalled gender revolution*) zavedla socioložka Arlie Hochschild (viz Hochschild 1989).

5 Pojem emancipace zde nechápu jako a priori definovanou ideu, emancipace získává význam v bojích aktérů proti zneuznání a nespravedlnosti. Idea emancipace vychází ze zkušenosti aktérů, respektive artikulace negativních aspektů této zkušenosti, kterou je možné nejprve zobecnit do té míry, do jaké odráží možnosti a limity dané sociálními strukturami, v jejichž rámci aktéři jednají, které ovšem následně svým jednáním přetvářejí. Idea emancipace je tudíž představa, ke které aktéři směřují, přičemž výsledek tohoto směřování není zaručen a může být v procesu snah o jeho dosažení deformován vlivem pozměněného společenského kontextu či nezamýšlených důsledků jednání.

6 Problémem deformované emancipace jsem se detailněji zabývala v článku *Autoritářství trhu: kritická diagnóza deformované emancipace žen* (Uhde 2012).

7 Raka Ray a Seemin Qayum pracují s pojmem *kultura služebnosti*, který odkazuje na společenství, „ve kterém jsou sociální vztahy nadvlády/podřízenosti, závislosti a nerovnosti normalizovány a prostupují jak domácí, tak veřejnou sféru.“ (Ray, Qayum 2009: 3). Institucí služebnosti zde mám na mysli konkrétní institucionalizovanou manifestaci kultury služebnosti v určité sféře jednání.

8 Kategorie bohaté a chudé země nemusí nutně kopírovat používané rozlišení na rozvinuté a rozvojové země apod., tyto kategorie získávají smysl ve vzájemném vztahu. Např. v kontextu transnacionálních praktik péče získává Slovensko význam chudé země ve vztahu k Rakousku či Velké Británii jako bohatým zemím. Za tuto podnětnou připomínku děkuji anonymní recenzentce časopisu *Gender, rovné příležitosti, výzkum*.

9 Instituce nájemní domácí péče může mít různé formy, které spoluurčují dynamiku vztahů mezi zaměstnavatelem/kou, pomocnicí/pečovatelkou v domácnosti a osobou, o kterou je pečováno (pokud není totožná s osobou zaměstnavatele). Významným faktorem je rovněž náplň práce, totiž zda se týká pouze péče o osoby, péče a domácích prací, nebo pouze domácích prací. Dalším faktorem je, zda pečovatelka/pomocnice bydlí v rodině, nebo nikoli, a zda pracuje pro jednu či více domácností, jako osoba samostatně výdělečně činná, nebo jako zaměstnankyně zprostředkovatelské agentury.

10 Studiu instituce au-pair se věnují i Zuzana Búriková a Daniel Miller (Búriková, Miller 2010), kteří prováděli etnografický výzkum mezi slovenskými au-pair v Londýně. Búriková a Miller ale kladou důraz na individuální příčiny rozhodnutí stát se au-pair, strukturální a ekonomické faktory nechávají v pozadí. Stejně tak mocenské hierarchie mezi au-pair a rodinou upozaďují důrazem na vzájemnost tohoto vztahu (ke kritickému rozboru jejich přístupu viz Křištofová 2011).

11 Stručně řečeno, obecným východiskem teorií uznání je argument, že jedinci získávají smysl jáství prostřednictvím intersubjektivních vztahů s druhými. Podle Axela Honnetha na formování identity může být nahlíženo jako na trvající boj o vzájemné uznání v interakcích s ostatními, který je motivován zkušenostmi zneuznání. Uznání tudíž vyplývá z historického procesu artikulace protestů proti zneuznání a z požadavků na nové formulování normativních principů, podle kterých je řízena společnost nebo určitá sféra společnosti (Fraserová, Honneth 2004).

12 S touto otázkou souvisí i obecnější diskuse ohledně významu komodifikace péče, kterými se zde ale nebudu zabývat. Pro rozbor těchto otázek viz Uhde 2012.

13 Zde bych znovu upozornila na odlišnosti statusu au-pair v důsledku její definice jako kulturní výměny. Rodina má totiž au-pair předat kulturu dané společnosti, což může přispět ke snížení diskomfortu vyvolaného přítomností cizí osoby v soukromí domácnosti.

14 V dalších pasážích článku budu používat téměř výhradně označení zaměstnavatel/ka pouze v ženském rodě právě z toho důvodu, že se ve většině případů jedná o vztahy mezi ženami. Současně mám na mysli tímto označením osobu, která komunikuje s pomocnicí v domácnosti, kontroluje a určuje její práci, případná smlouva může být zprostředkována třetí stranou.

15 Směna peněz nutně neznamena komodifikaci, která závisí na dalších podmínkách. Podle Elizabeth Anderson je kritériem komodifikace to, jakými hodnotami je daná činnost vedena. „Co uděluje nějakému dobru status komodity, není to, zda za to lidé platí, ale to, že produkci, směnu a užívání tohoto dobra určují výlučně tržní hodnoty.“ (E. Anderson 1993: 156) Komodifikace péče a její negativní důsledky tedy nejsou důsledkem samotné směny peněz, ale institucionálního rámce trhu, ve kterém tato směna probíhá (více viz Uhde 2012).

16 Spojení jednodušší forma vykořisťování zde odkazuje na vztahy v kapitalistické ekonomice definované vlastnictvím zdrojů, které nejsou modifikovány jinými vztahy, např. v případě emocionální závislosti zaměstnavatelky či osoby, o kterou je pečováno, na osobě pomocnice/pečovatelky v domácnosti.

17 Skutečnost, že některé pomocnice a pečovatelky v domácnosti mají, ve většině případů poté, co byly konfrontovány s řadou špatných zkušeností, slušné pracovní pod-

mínky a dobré vztahy s konkrétními zaměstnavateli, je víceméně nahodilá, závislá na morálním postoji zaměstnavatelů, než strukturálně daná, nemůže proto sloužit jako argument k vyvrácení této společenské dynamiky.

18 V některých případech, kdy je předmětem najímaných služeb znalost jazyka či jiné kulturně ceněné schopnosti, je realizace personalistického vztahu respektu možná. Výuka jazyka zde představuje kvalifikaci, která proměňuje mocenské hierarchie ve vztahu.

19 Hondagneu-Sotelo tento vztah nazývá instrumentální personalismus (2001: 174), já se zde ale přikláním k termínu pragmatický personalismus, aby nedošlo k pojmové nejasnosti. Hondagneu-Sotelo nerozlišuje čtyři formy vztahu podle uvedených dvou dimenzí, termín instrumentální tudíž nevztahuje k dimenzi formálního/neformálního vztahu a osobního/neosobního vztahu.

20 Posledně uváděná forma předpokládá, že o děti či osoby vyžadující péči je postaráno v domácnosti pečovatelky, či v jejich vlastní domácnosti, pokud to vyžadují okolnosti. Tato forma je nazývána různě, např. denní matky, což není ideální, protože toto pojmenování reprodukuje genderové rozdělení práce a odpovědnosti za péči. Pokud má být tato forma progresivní, předpokládá, že pečující osoba je plnohodnotně zaměstnána místní samosprávou či jinou veřejnou institucí, která monitoruje a rovněž pomáhá zajistit kvalitu vztahu i prostředí, ve kterém je o osoby pečováno. „Denní pečovatelky“ jako samostatně výdělečně činné osoby spadají do kategorie tržního modelu péče, ve kterém může docházet k negativní komodifikaci péče a upřednostnění zisku nad potřebami péče, který ale nezajišťuje zejména dostupnost péče pro všechny bez ohledu na vlastnictví zdrojů.

© Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2012

Zuzana Uhde se zabývá sociální a feministickou teorií. V současnosti se věnuje rozpracování kritického konceptu péče ve vztahu ke globální spravedlnosti a zkoumání genderových aspektů sociálních nerovností v kontextu globalizace. Je šéfredaktorkou časopisu Gender, rovné příležitosti, výzkum a pracuje v oddělení Gender & sociologie Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. Korespondenci zasílejte na adresu: zuzana.uhde@soc.cas.cz.